

неперспективних для розвитку сільського господарства тем», тобто тих, що не давали негайного результату для виконання поставлених урядом завдань перед колгоспами і радгоспами.

Отже, в даному повідомленні автором зроблено спробу відтворити основні напрями розвитку вітчизняної сільськогосподарської науки у період 1935–1940 рр.; показано зв'язок науково-дослідних програм з державними рішеннями; розкрито систему координації галузевою наукою.

ВНЕСОК НАУКОВОЇ ШКОЛИ ПРОФЕСОРА П.Я. ГОЛОДРИГИ (1920–1986) В РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІНОГРАДАРСЬКОЇ НАУКИ

Бернар Н.Г.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (м. Київ)

Питання, пов'язані з формуванням та успішним функціонуванням наукових шкіл, їх внеском в науку, науково-технічний і соціальний прогрес, набувають особливого значення у зв'язку з трансформацією наукової системи в Україні, коли наукові школи можуть стати свого роду точками опори. Гуманізація науки і науково-технічного прогресу зумовила певний зсув в історико-наукових дослідженнях. Історія науки все частіше розглядається через призму досягнень формальних і неформальних творчих колективів учених, зокрема наукових шкіл. Історія кожної наукової школи неповторна, як і біографія кожного з індивідів, які її сформували. У цьому контексті видатну роль в історії вітчизняної виноградарської науки відіграла сформована у 50-80-ті рр. ХХ ст. у ВНДІ «Магарач» наукова школа селекції винограду під керівництвом професора П.Я. Голодриги.

Доктор біологічних наук, професор Павло Якович Голодрига (1920–1986) – видатний вітчизняний вчений в галузі селекції, генетики та фізіології винограду. Його наукові праці мають велике теоретичне та практичне значення в різних аспектах науки про виноград: селекції та генетиці, біохімії та біофізиці, експериментальному мутагенезі та поліплоїдії, фізіології імунітету та культурі *in vitro*. Фундаментальні розробки та наукові дослідження П.Я. Голодриги з цих проблем є непересічними і слугують теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку селекційної науки взагалі. Вчений отримав наукові результати світового рівня та заснував першу велику магарацьку школу у виноградарстві. Під його керівництвом підготовлено 27 кандидатських та одну докторську дисертації. П.Я. Голодрізі вдалося створити справжній, абсолютний неформальний союз дослідників, творчу співдружність вчених різних поколінь, об'єднаних єдністю принципів підходу до вирішення наукових проблем, думок і навиків мислення, стилю роботи.

Під керівництвом Павла Яковича колектив його учнів вирішував три блоки наукових проблем:

- створення сортів винограду раннього строку дозрівання;
- творення сортів з комплексною стійкістю до несприятливих

біотичних та абіотичних факторів;

– вдосконалення селекційного процесу в напрямі скорочення строків виведення нових сортів.

Перед зібраними в його колективі виноградарями, біохіміками, цитологами, біофізиками, математиками стояла задача – розробити експрес-методи діагностики генотипової специфічності виноградної рослини з виходом у перспективі на ідентифікацію сортів за допомогою комп'ютера. Діагностика деяких ознак (морозостійкість, хімічний состав та ін.) проводилася на рівні культури *in vitro*.

Творчий доробок професора П.Я. Голодриги продовжується і успішно розвивається його послідовниками. Ось найважливіші здобутки деяких з його учнів(і соратників одночасно), серед яких – науковці та викладачі, фахівці виноградарської галузі та керівники підприємств:

Л.П. Трошин здійснив генетико-статистичний аналіз мінливості біолого-господарських ознак винограду виду *Vitis vinifera L*; вперше визначив формули генотипів вихідних форм для деяких якісних ознак; проаналізував кореляцію між якісними і кількісними ознаками; оцінив і класифікував ступень фенотипової мінливості кількісних ознак;

І.О. Суятінов дослідив успадкування важливіших агробіологічних і морфологічних ознак в F_1 в умовах внутрішньосортного схрещування винограду(морозостійкість, врожайність, забарвлення, розмір ягід тощо) ;

М.Г. Нілов вперше розробив методику збору інформації за морфологією кореневих систем із використанням матриці, розробив експрес-методи діагностики посухостійкості виноградної рослини;

Ю.О. Мальчиков плідно займався селекцією раних технічних гібридних форм винограду з метою поліпшення сортименту в умовах степового Криму;

Н.П. Дубовенко вперше отримала оцінку генотипової специфічності ряду сортів за альтернативними ознаками сіянців; розробила методику відбору та оцінки сіянців за допомогою перфокарт;

Л.К. Кіреєва дослідила шляхи діагностики морозостійкості винограду; вивчала його цитологічну мінливість у зв'язку з поліплоїдією;

С.Д. Рудишин дослідив кореляційні залежності між загальним вмістом легкорозчинних білків листя винограду і фазами вегетації та стійкістю до філоксері; довів можливість та необхідність використання електрофоретичних спектрів пероксидази як показників генотипової специфічності сортів і таксонів винограду; виділив стабільні маркери генотипу, встановив подібності та розбіжності деяких видів роду *Vitis*;

В.О. Волинкін здійснив вивчення гібридних популяцій F_1 від внутрішньовидових та міжвидових схрещувань в селекції винограду на стійкість до сірої гнилі;

В.А. Зленко розробив методику клонального мікророзмноження винограду в культурі *in vitro*, що дозволило скоротити термін виведення нових сортів з 20–25 до 15 років;

М.А. Костик здійснила оцінку популяцій F_1 та відбір трансгресивних

рекомбінантів при створенні стійких сортів винограду; дослідила використання методу *in vitro* для діагностики генотипової специфічності, що дозволило проводити відбір сіянців ще на першому році життя, задовго до плодоношення.

Створена професором П.Я. Голодригою наукова школа отримала загальне наукове і суспільне визнання, а її внесок у вітчизняну науку, в інтелектуальний клімат епохи вельми великий.

НОСІВСЬКА ДЕРЖАВНА СЕЛЕКЦІЙНО-ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Білоцерківська А.С.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (м. Київ)

За 30 років свого існування (1911–1941) Носівська державна селекційно-дослідна станція перетворилася в одну з провідних науково-дослідних установ колишнього Радянського Союзу. У період окупації (з вересня 1941 р. по вересень 1943 р.) під час Другої світової війни було повністю знищено енергетичну базу станції, живу тяглову силу й продуктивне тваринництво, установу перетворено в комерційне насіннєве господарство, порушено і зіпсовано всі сівозміни станції, засмічено поля багаторічними бур'янами, ліквідовано травосіяння в сівозміні.

Особливої шкоди завдано в насінницькій та селекційно-дослідній роботі: повністю зруйновано насіннєвий матеріал гороху, вико-вівса і частково ярого ячменю врожаю 1943 р.; знищено всі сортові документи; порушено й понівечено насінницьку сівозміну; зіпсовано систему удобрення та обробітку ґрунтів у стаціонарних дослідах бурякових сівозмін, існуючих у 1911–1936 рр.; повністю знищено стаціонарні досліди з овочевими культурами; переорано всі тимчасові досліди з пукровим буряком, кок-сагізом, зерновими культурами, а також стаціонарні досліди з вивчення дії багаторічних бобових трав і їх сумішей на родючість ґрунту та використання їх дернини для посіву ярої та озимої пшениці; повністю знищено селекційний матеріал всіх зернових, овочевих культур і трав урожаю 1943 р.; зруйновано біолабораторію з усім її обладнанням; спалено 9 найцінніших науково-виробничих і господарських будівель, наукову бібліотеку з 16 000 примірників книг, агрохімлабораторію світової популярності з усім її обладнанням, реактивами й архівами, зразками ґрунтів стаціонарних дослідів і солонців.

Загалом станції нанесено збиток у 5.163.400 крб.

У 1944 р. загальнодержавним завданням стало усунення негативних наслідків, завданих окупантами.

Станція намагалася відновити всі напрями насінницької роботи. Згідно з Планом-замовленням й розпорядженням НКЗС УРСР по зерновим культурам від 14 лютого 1944 р. а по овочевим – від 11 лютого 1944 р. планувалося виростити для насіннєвих ділянок районних насіннєвих господарств Чернігівської та Сумської областей певну кількість насіння еліти (табл. 1):